

ÇANAKKALE MÜSTAHKEM MEVKİ KOMUTANLIĞI

Güzin ÇAYKIRAN

Müstahkem mevki; sağlamlaştırılmış, tahkim ve istihkâm edilmiş, hasmın harekâtını güçleştirmek, geciktirmek için stratejik yollar üzerine kurulmuş veya önemli sahil mıntıklarında tesis edilmiş, barışta (hazarda) savunma için daimi tahkimatla inşa edilmiş kapalı veya iki yana dayalı, gemi ile irtibatlı olan alanlara denir. Müstahkem mevkiiler genellikle yüksek yerlerde, tepelerde, vadilerde veya stratejik konumlarda inşa edilirdi. Buralar, çoğunlukla topçu ve diğer savunma sistemleriyle desteklenir ve birliklere, hasmın saldırılarına karşı direnme imkânı sağlardı. Müstahkem mevkiiler etrafında gerçekleşen muharebelerde piyade sınıfı asıl rolü oynamakla birlikte silah ve araçlarının sıklet merkezini topçu sınıfı oluşturmakta idi.

Müstahkem mevkiinin yapılıma şekli ve dayanıklılığı bakımından istihkâmât-ı cesime (büyük tahkimat), tahkimat-ı daime (daimi tahkimat), istihkâmât-ı muvakkate (geçici tahkimat) ve istihkâmât-ı hafife (sahra tahkimatı) olarak dörde ayrılmaktaydı. Daimi tahkimat, stratejik önem taşıyan bölgeleri veya korunması istenen büyük şehirleri uzun zaman elde tutmak için barış durumundan itibaren yapılan tahkimat idi. Bu tahkimatlar en tehlikeli ve en etkili taarruz vasıtalarına karşı mukavemet edebilecek derecede

büyük toprak yığınları ve kuvvetli kâgirler (taş ve harçla yapılmış olan), demir, funt (dökme) gibi malzemelerle yapılmışlardı. Tabyalarla çevrili olan müstahkem mevkiilere “*müfrez tabyalı müstahkem mevki*” denirdi. Tabyaların erzak deposu, cephanelikleri, reviri, savunma menzilleri bulunurdu. Askerlerin temizlik ve muhtelif ihtiyaçları için hamamlar ve tuvaletler inşa edilmişti. Ayrıca mutfak ve fırın da bulunmaktaydı. Bütün bu tanımlamalardan yola çıkılarak Çanakkale Müstahkem Mevkiinin, “*müfrez tabyalı bir daimi tahkimat*” olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı Dönemi’nde Orhan Bey zamanında Çanakkale Boğazı kıyıları Türk egemenliğine geçti. Dolayısıyla burası Osmanlıların deniz üssü haline geldi. Fatih Sultan Mehmet zamanında 1463 yılında ise Boğaz’ın tahkimatına başlandı. Bu minvalde Çanakkale Boğazı’nın her iki tarafına kaleler inşa edildi. Özellikle Boğazhisarı, Kale-i Sultaniye ve Anadolu Eski Hisarı olarak anılan bu kale, Çanakkale tahkimatının çekirdeğini oluşturmaktaydı. 1473’te ise Kilitbahir Kalesi inşa edilerek Boğaz’ın güvenliği sağlandı. Akdeniz’de Türk hakimiyeti sağlandıktan sonra 1658 yılında da Köprülü Mehmet Paşa tarafından Seddülbahir ve Kumkale Kaleleri inşa edildi. 19. yüzyılda III. Selim Dönemi’nde ise askerî düzenlemeler kapsamında Fransa’dan getirilen yabancı uzmanlara Çanakkale Boğazı tahkim ettirildi. Bu bağlamda Nara ve Boğalı Grupları ile Çimenlik, Kepez ve Namazgâh tahkimatı inşa

edildi. 1807 yılında Nara Burnu’ndaki tabyalar inşa edilirken Ege (Adalar Denizi) kıyısında Bakla Burnu, Karaçayaltı, Kaynarca ve Eceabat’a yeni tabyalar yapıldı. Ayrıca Şahin ve İros Kaleleri onarıldı. Kilya’da yeni bir tabya, Soğanlıdere’de Kilitbahir ve Seddülbahir Kaleleri arasında, Gelibolu civarında ayrı ayrı tabyalar inşa edildi. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1853-1856 Kırım Savaşı sırasında tabyaların sayısı artırıldı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)’nde yeni tabyaların yanı sıra Çanakkale-Kilitbahir arasına rasadî mayınlar döşendi. 93 Harbi’nden sonra Çanakkale Boğazı, yeniden tahkim edilmeye başlandı. Çeşitli çapta ağır toplar, tabyalara yerleştirildi. Buna göre Boğaz’ın giriş kısmında Anadolu yakasında Kumkale ve Orhaniye, Rumeli yakasında ise Seddülbahir ve Ertuğrul Tabyaları bulunmaktaydı. Merkez tabyaları ise Anadolu yakasında Nara, Anadolu Mecidiye, Çimenlik ve Anadolu Hamidiye; Rumeli yakasında Rumeli Hamidiye, Mecidiye, Namazgâh ve Değirmen Burnu tabyalarından oluşmaktaydı.

Çanakkale Boğazı’nda kurulan bu Müstahkem Mevki, 1908 yılında 3’üncü Ordu’ya bağlandı. 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Savaşı’nda Mirliva Rüştü Paşa komutasında donanma ile ortak hareket edilmişti. Balkan Savaşı sırasında ise Çanakkale Boğazı’na takviyeler yapılmıştı. Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı, birinci sınıf müstahkem mevki halini aldı ve komutanlık, kolor-

du yetkisine sahip oldu. Çünkü Çanakkale Müstahkem Mevkii, tümen seviyesinde bir birlikti. Komutanlığın karargâhı, Çimenlik Tabyası'nda konuşlandırılmıştı. Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı; seferberlikten önce 3'üncü, 4'üncü ve 5'inci Ağır Topçu Alaylarından oluşan 2'nci Ağır Topçu Tugayı ile Kale İstihkâm Bölüğü, İstihkâm İnşaat Bölüğü, Muhabere Bölüğü, Mayın Müfrezesi, Işıldak (Projektör) Müfrezesi, Müstahkem Mevki Cephanedepo Müfrezesi, Bolayır Cephanedepo Müfrezesi ve deniz taşıtlarından (3 motorbot ile 3 küçük tekne) meydana gelmekteydi. 2 Ağustos 1914'te seferberliğin ilanından sonra, Başkomutanlığın 5 Ağustos 1914 tarihli emirleriyle Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı doğrudan Başkomutanlık Vekâletine bağlandı. 10 Ağustos 1914 tarihinde ise Albay Cevat Bey (Çobanlı) Müstahkem Mevki Komutanlığına getirildi.

Çanakkale Müstahkem Mevkiinin savunmasının temelini, topçu birlikleri oluşturmaktaydı. Topçu birlikleri Boğaz içerisinde iki grup hâlinde tertip edildi:

1- Medhal Grubu; Gelibolu Yarımadası'nın güney ucunda mevzilendirilmiş Ertuğrul ve Seddülbahir bataryalarıyla, Boğaz'ın Anadolu girişinde mevzilendirilmiş Kumkale, Orhaniye bataryalarından ve Erenköy civarında mevzilendirilmiş bir miktar sey-yar obüs bataryasından oluşmaktaydı.

2- Merkez Grubu; Boğaz'ın en dar yeri olan Çanakkale (Çimen-

lik), Kilitbahir bölgesinde Anadolu ve Rumeli yakasında bulunan bataryaları kapsamaktaydı.

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığının sefer kuruluşunda bir uçak müfrezesi vardı. İlk kez 17 Ağustos 1914'te müfrezeye İstanbul'dan gelen bir deniz uçağı katıldı. 21 Ekim 1914'te ise ikinci bir uçak ile bu müfrezeye takviye edilmişti. Komutanlığının sefer kuruluşunda bir de hafif filo vardı. Hafif filoyu dört torpido (Draç, Kütahya, Musul, Akhisar) oluşturmaktaydı. Daha sonra bu hafif filoya bir gambot ve iki muhrip katıldı. 27 Ağustos 1914'te Karadeniz ve Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlıklarına deniz müşaviri olarak birer deniz subayı atanırken Başkomutanlık karargâhında da Deniz Şubesi kurulmuştu. Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra 3 Kasım 1914'te Birleşik Filo, Boğaz'ın giriş tahkimatını (Seddülbahir, Ertuğrul, Kumkale) bombardıman etti. Bu bombardımanla birlikte Müstahkem Mevki Komutanlığı ciddi anlamda tahkim edilmeye başladı. 18 Şubat 1915 tarihine kadar Çanakkale Boğazı'nda dokuz mayın hattı kuruldu, sonra bir ay içinde buna iki mayın hattı daha ilave edildi. Ayrıca Çanakkale Boğazı'nın savunulmasına yardımcı olmak üzere iki muharebe gemisi (Barbaros Hayrettin Paşa, Turgut Reis) Yarbey Arif Bey komutasında 17 Şubat 1915'te Nara Burnu kuzeyine nakledildi. 18 Şubat 1915 tarihi itibarıyla 2'nci Ağır Topçu Tugayına mensup 3'üncü, 4'üncü ve 5'inci Ağır Topçu Alayları ile doğrudan komutanlığa bağlı 8'inci Ağır Obüs

Alayı komutanlığın teşkilatında yer aldı. Ayrıca Çimenlik'te bulunan Müstahkem Mevki Komutanlığının karargâhı Hacıpaşa Çiftliği'ne taşındı. 19 ve 25 Şubat 1915'teki Birleşik Filo'nun bombardımanında 14 km mesafeden atılan yüzlerce mermi altında kalan Seddülbahir, Kumkale ve Ertuğrul tabyaları görevlerini yerine getirerek Birleşik Filo'nun çekilmesini sağladı. 18 Mart 1915 Deniz Savaşı'nda ise Boğaz'da gün boyunca direnen Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı, bazı tabya ve bataryalarının hasara uğramasına rağmen hasarları en kısa zamanda gidererek olduğu gibi ayakta kalmayı başaran komutanlık oldu. 24 Nisan 1915'te Çanakkale Kara Muharebeleri başladıktan sonra Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın emriyle 3 Temmuz 1915 tarihinden itibaren 5'inci Ordu ile Müstahkem Mevki Komutanlığı cepheye işbirliği yaparak hareket etti. Çanakkale Cephesi'nin kapanmasına kadar da Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı muhtemel saldırılara karşı teyakkuzda kaldı.

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte Birinci Dünya Savaşı sona erdi. Ancak Anadolu'nun çeşitli bölgeleri, Müttefikler tarafından zaman kaybetmeksizin işgal edilmeye başlandı. İngilizlerin işgal ettiği ilk yerlerden biri ise Çanakkale Boğazı idi. İşgalden sonra yaptıkları iş, boğazdaki müstahkem mevki birliklerinin İstanbul'a alınmasını sağlamak oldu. Ancak Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yürütülen İstiklal Savaşı'nın muzafferiyetiyle birlikte

Anadolu'yu işgale gelen Müttefik kuvvetler çekilmeye başladı. 24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte Anadolu'da barış dönemi başladı ve 5 Ağustos 1923'te Türk ordusu barış kadrosuna geçerek yeniden teşkilatlandırıldı. Bu kapsamda İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile İzmir, Çatalca, Edirne ve Erzurum Müstahkem Mevkileri buldukları bölgedeki kolordulara bağlandı. Buna göre Müstahkem Mevki Komutanlığı Çanakkale'de bulunan 1'inci Kolordu emrine girdi. 1949 yılında ise Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı lağvedildi ve yerine Deniz Kuvvetleri Komutanlığı nezdinde Çanakkale Boğaz Komutanlığı kuruldu. Bu tarihten itibaren Çanakkale Boğazı'nın korunması, Çanakkale Boğaz Komutanlığı tarafından sağlanmaya başlandı. 2024 yılında ise Türk Deniz Kuvvetlerine bağlı olarak merkez üssü Çanakkale'nin Nara bölgesinde Amfibi Kolordusu kurulmuştur.

Kaynakça

- *Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*. Haz. Hülya Toker ve Nurcan Aslan. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2009.
- *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Deniz Harekâtı*. C.VIII, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, 1976.
- *Çanakkale Muharebelerinde Müstahkem Mevki Cerideleri (02.08.1914-02.11.1914)*. C.I, Ankara: Askerî Tarih ve Stratejik (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Erkal, Şükrü. *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi; Çanakkale*

Cephesi Harekâtı 1'inci, 2'nci ve 3'üncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi Haziran 1914-9 Ocak 1916. Ankara: ATASE Yayınları, 1997.

- Karatamu, Selahattin. *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920)*. Haz. Hülya Toker. C.III, Ks. VI, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1996.
- Ozan, Şevket. "Müstahkem Mevkilerin Önemi". Askerî Mecmua. Aralık 1943, Sayı: 131.
- Sayılır, Burhan. *Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı Kadrosu (1914-1916)*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2021,
- Turhan, Selim. *Askerî Tarih Terimleri Sözlüğü*. (b.y.): Millî Savunma Bakanlığı Kültür ve Sanat Dairesi Başkanlığı Kütüphanesi, (Basılmamış daktilo eser), (b.t.y.).

Atıf

Çaykırın, Güzin. "Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı", Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2024.

Güzin Çaykırın, "Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı", Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2024.